

БОФ ЗАРАРКУРАНДАЛАРИГА ҚАРШИ КУРАШ УСУЛЛАРИ

Рахмонова Мадинахон Кимсанбоевна

қ.х.ф.ф.д.доцент Андижон қишлоқ хўжалиги ва

агротехнологиялар инситути

Шарипова Матлуба магистр

Анваржонов Бегзодбек магистр

Аннотация; Дунё бўйича ҳар йили қишлоқ хўжалигидага заараркунанда ва касалликлардан ҳимоя қилиши мақсадида ўртacha 75,0 млрд. доллар маблағ сарфланмоқда. Етиширилаётган ҳосилдорликка нисбатан олганда ўртacha етиширилаётган ҳосилнинг заараркунандалар туфайли 13,8%, касалликлар туфайли 11,6%, бегона ўтлар туфайли 9,5% нобуд бўлиши кузатилмоқда. Аммо ўсимликларни ҳимоя қилишининг замонавий усулларини қўллаш ва бошқа тадбирларни амалга ошириши натижасида мева-сабзавот, полиз ва картошка экинларидан ўртacha қўшимча 15 ц/га ҳосил сақлаб қолишига эришилмоқда.

КИРИШ

Республикамиз қишлоқ хўжалигини техник ва технологик янгилаш мақсадида 2015 йилда 9,7 минг гектар майдонда янги интенсив боғлар ташкил этилиб, 2746,2 минг тонна мева махсулотлари етиширилди. Хусусан 2017 йилда янги ташкил этилган олма боғларининг хажми 5,2 минг гектар майдонни ташкил этган ва экспорт хажми 12% га ортган. Мамлакатимиз аҳолисини озиқ - овқат ҳавфсизлигини таъминлаш, жаҳон бозорида ўз ўрнига эга бўлиш каби вазифалардан келиб чиқиб, экинларни етиширишда замонавий илмий асосланган технология ва воситалардан фойдаланишни талаб этади. Мевали боғларнинг ҳосилдорлигини оширишнинг асосий омилларидан бири – уларни заараркунанда ва касалликлардан ҳимоя қилишdir. Юртимиз боғларида уруғ мевали дараҳт-лардан олма, нок ва беҳига ўсимлик битлари (ширалар), қон бити, қалқондорлар, меваҳўрлар ва ўргимчаккан, данак мевали дараҳтларга эса ўсимлик битлари (ширалар), қалқондорлар, меваҳўрлар, баргхўрлар жиддий зарар етказади. Бу заараркунандалар биоэкологиесини яхши билиб, кураш тадбирларини уларнинг энг заиф даврида ўтказиш яхши самара беради.

Заараркунандаланинг учраш даражасива кураш усуллари : Ўсимлик битлари (ширалар) тушган олма, нок, шафтоли, ўрик, олхўри, бодом каби мевали дараҳтлар барглари бужмайиб қолади, баъзан эса тўкилиб кетади. Ёш кўчатлар, жумладан, шафтоли ниҳолларига ширалар, айниқса, катта зарар етказади: мева ширасини сўриб, сифатини пасайтиради. Нимжон бўлиб қолган дараҳтларга иккиласида заараркунанда - пўстлоқ ости қўнғизлари тушиб заарлайди, дараҳтлар куриб қолади.

Баҳор охирларида шираларнинг кўп турлари мевали дараҳтлардан бошқа ўсимликлар ёки сабзавотларга ўтади. Кўпгина йирт-қич ва паразитлар - хонқизи,

сирфид пашиаси, олтинкүз, яйдоқчи каби фойдали ҳашаротлар ширалар билан озиқланиб уларнинг миқдорини камайтиради. Боғларда шираларнинг миқдори кўпайиб кетганда қуидаги кимёвий препаратлар ёрдамида куаш ўтказилади: Кинмекс – 0,3; Децис – 0,5–1; Би-58 (янги), Нугор ёки Данадим – 1–2; Карбофос ёки Фуфанон – 1–3; Данитол – 1,5; Циперметрин – 0,32; Дуэт, Нурелл-Д, Сайрен-С, Тагрелл-Д, Ципи плюс ёки Циперфос – 1–1,5 л/га.

Қон бити олма, нок ва беҳи дараҳтларининг илдизини, тана ва шоҳларининг ширасини сўриб, дараҳтларни кучсизлантиради. Битнинг шира сўрган жойларида ғуддалар пайдо бўлади, улар кейинчалик ёрилиб, чирийди. Қон бити тушган ёш дараҳтлар кўпинча қуриб қолади, кекса дараҳтлар эса кучсизланиб, ҳосили жуда камайиб кетади. Қон бити кўп тушган шоҳлар қурийди. Битларнинг галалари сидирға мум пар билан қопланади. Қон бити ёз бўйи 15–17 марта авлод бериб ривожланади. Қон битига қарши курашда кимёвий воситалардан фойдаланиш яхши самара беради. Қон бити ёш личинкалик даврида қуидаги системали таъсир этувчи препаратлар билан ишлов бериш керак: Карбофос ёки Фуфанон – 1–3; Данитол – 1,5; Дуэт, Нурелл-Д, Сайрен-С, Тагрелл-Д, Ципи плюс ёки Циперфос – 1–1,5 л/га.

Қалқондорлар мевали дараҳтлар, резавор мева, буталар ва манзарали ўсимликларга зарар етказади. Калифорния қалқондори мевали дараҳтларнинг шохи, новда, барг, дараҳт пўстлоғи ва мевасини заарлайди. Натижада дараҳтлар кам ҳосил беради, кучли заарланганда қуриб қолиши мумкин. Сохта қалқондор личинкаси калифорния қалқондоридан каттароқ бўлади, баҳорда тез кўпаяди ва ўзидан шира ажратади.

Асосий зарар қалқондорларнинг озиқланиши натижасида вужудга келади: мева ва барг юзасида доғ ҳосил қиласида. Бундай меваларнинг сифати паст, узоқ муддат сақлаш қийин. Сохта қалқондорлар кўпайганда дараҳт ўсишини сусайтиради. Бинафшаранг қалқондор олма дараҳтининг энг хавфли зааркунандаларидан бири. У дараҳтнинг танаси, шохи, новдаси ва ҳосилини заарлайди. Дараҳтнинг кучли заарланган қисми қуриб қолади. Дараҳт танаси ва шохидагина дарз ва ёриқлар пайдо бўлади. Дараҳтлар ўсишдан тўхтайди, танаси деярли йўғонлашмайди, шох ва новдалари қурийди. Бинафшаранг қалқондор тушган ёш дараҳтлар 2–3 йилда нобуд бўлади.

Қалқондорларга қарши куаш чораларини ўтказища юқори самарага эришиш учун уларнинг “дайди” личинкалари пайдо бўлган пайтда: Атилла – 0,4–0,8; Люметрин – 0,25–0,4; Далметрин – 0,1–0,15; Децис – 0,5; Би-58 (янги), Нугор ёки Данадим – 1–2; Конфидор ёки Пиларкинг – 0,15–0,25; Карбофос ёки Фуфанон – 1–3; Данитол – 1,5 л/га препаратларининг бирини пуркаш зарур.

Олма меваҳўри ҳаммаҳўр бўлиб, 30 турдан ортиқ мевали дараҳтларнинг меваси билан озиқланади. Олма қурти 1 йилда 3 марта авлод беради. Июнь ойида зааркунанданинг иккинчи авлод капалаклари учеб тухум қўйишга киришади. Тухумдан чиққан куртлар барг ва мева эти, кейинчалик унинг уруғи билан озиқланади.

Хар бир қурт 2–3 тадан мевани заарлайди. Мевага кирган жойида чиқиндисини кўриш мумкин. Қурт етилгандан сўнг мевадан чиқиб, дараҳт устида ёки яқинида ҳимояланган ҳолда ғумбакка айланади.

Шарқ меваҳўри ички карантин объекти ҳисобланиб, олма, нок ва беҳи дараҳтларининг меваларига худди олма қурти каби зарар етказади. Ҳашарот данакли мевалардан шафтоли, гилос, олхўри, ўрикка ҳам жиддий зарар етказади. У асосан новда ва мевани заарлайди. Янги ўсган новда учидан кириб ўртасини кемиради. Мева ичига кириб данак атрофини ейди ва етилиб, мева ичидан чиқади ва ғумбакка айланади.

Шарқ меваҳўри Тошкент, Самарқанд ва Фарғона водийси вилоятлари боғларида шафтоли, олхўри ва гилос дараҳтларига жиддий зарар етказаётганлиги аниқланди. Шарқ меваҳўридан шафтоли меваларини ҳимоя қилиш учун мавсум давомида камида 3 марта: ялпи гуллашдан сўнг ва 18–22 кун оралатиб инсектицидлар ёрдамида кимёвий ишловлар ўтказиш юқори самара беради.

Олхўри меваҳўри қуртлари олхўри, олча мевалари, баъзан тоғолча, ўрик, шафтоли меваларига зарар етказиб, уларнинг тўқилиб кетишига сабаб бўлади. Олхўри ва олма қуртларининг ҳаёт кечириши кўп жиҳатдан бир-бирига ўхшайди, аммо олхўри қурти данакли меваларга кўпроқ зарар етказади. Олхўрининг заарланган жойидан аксарият ҳолларда елим чиқиб туради. Кўпинча бундай мева чириб, тўқилиб кетади.

Боғларда меваҳўрларга қарши қуидаги кимёвий препаратларнинг бирини пуркаш тавсия этилади: Кинмекс – 0,3; Люметрин – 0,25–0,4 Талстар – 0,4–0,6; Далметрин – 0,1–0,15; Децис, Пилардельта – 0,5–1; Би-58 (янги), Нугор ёки Данадим – 1–2; Аваунт, Далинка – 0,35; Атилла, Каратэ ёки Кураш – 0,4–0,8; Брейк-МЭ – 0,2–0,4; Карбофос ёки Фуфанон – 1–3; Калипсо – 0,1–0,15; Данитол – 1,5; Суперкилл, Циперметрин, Ципи ёки Шерпа – 0,16–0,32; Дуэт, Нуредл-Д, Сайрен-С, Тагрелл-Д, Ципи плюс ёки Циперфос – 1–1,5; Суми-альфа ёки Эсфен-альфа – 0,5–1 л/га.

Филофли куя қуртлари олма, ўрик, бодом, нок, гилос, олча, тоғолча ва бошқа дараҳтларнинг барг куртаклари ҳамда мева куртакларини ўйиб ейди. Қаттиқ шикастланган куртаклар қуриб қолади, кам шикастланганларида эса буришиб кетган барглар ҳосил бўлади. Куртлар барглар ва мева куртаклари билан озиқланади. Барглар пайдо бўлиши билан қуртлар баргга ўтиб, ичига ўйиб киради ва паренхимасини еб битиради. Қаттиқ шикастланган барглар сарғайиб тушиб кетади. Боғ куяларига қарши қуидаги кимёвий препаратлар яхши самара беради: Би-58 (янги), Нугор ёки Данадим – 1–2; Карбофос ёки Фуфанон – 1–3; Данитол – 1,5; Дуэт, Нуредл-Д, Сайрен-С, Тагрелл-Д, Ципи плюс ёки Циперфос – 1–1,5 л/га.

Ўргимчаккана одатда олма дараҳтига кўпроқ зарар етказади, аммо бошқа уруғли ва данакли мева дараҳтларига ҳам тушади. Ўргимчаккана заарлаган барглар дастлаб сарғаяди, кейин эса қўнғир тусга кириб тўқилиб кетади. Мева ўргимчакканаси дараҳт танасидаги пўстлоқлар остида ва дараҳт танасидаги ёриқларнинг ичидаги, бегона ўтлар қолдиғи тагида, шохларда ва қисман шохлардаги куртаклар яқинида тўп-тўп бўлиб

қишилайди. Заараркунанда мевали дараҳтлар барги хужайрасининг ширасини сўриб озиқланади. Вақтида кураш тадбирлари ўтказилмаса барглар ва мевалар тўкилиб кетади.

Мевали боғлардаги ўргимчакканаларга қарши қуидаги ким-ёвий препараторларнинг бирини пуркаш тавсия этилади: Пиларстар ёки Талстар – 0,4–0,6; Неорон – 1,5–3; Би-58 (янги), Нугор ёки Данадим – 1–2; Атилла, Каратэ ёки Кураш – 0,4–0,8; Брейк-МЭ – 0,2–0,4; Омайт ёки Узмайт – 1,5–3; Данитол – 1,5; Дуэт, Нуредл-Д, Сайрен-С, Тагрелл-Д, Ципи плюс ёки Циперфос – 1–1,5 л/га; Нискоран – 0,3 кг/га.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Рахмонова, М. К., Хамдамов, К. К., Парпиева, М. К., & Абдуллаева, Г. Д. МЕТОД ПРИМЕНЕНИЯ ТРИХОГРАММЫ ПРОТИВ ЯБЛОННОЙ ПЛОДОЖОРКИ. *Zbiórartykułów naukowych recenzowanych.*, 160.

2. Рахмонова, М. К. (2018). Применение трихограммы (TRICHOGRAMMAEVANESCENS) против яблоневой плодожорки. Актуальные проблемы современной науки, (4), 215–217.

3. Бустанов, З. Т., Хамдамов, К. К., Рахмонова, М. К., & Рустамова, Г. Ю. (2018). ВЛИЯНИЕ КОМБИНИРОВАННОЙ БОРЬБЫ НА КАЧЕСТВО ФРУКТОВ, ЭКСТРАКТИВНОСТЬ ЧЕРВЕЙ ВОДОРОСЛЕЙ. In Особенности современного этапа развития естественных и технических наук (pp. 84–87).

4. Рахмонова, М. К., Хамдамов, К. К., & Мирабдулаева, Н. (2020). БИОЛОГИЧЕСКАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРЕПАРАТА «АБАМ ЭКСТРА» ПРОТИВ ЯБЛОНЕВОЙ ПЛОДОЖОРКИ. Актуальные проблемы современной науки, (5), 148–150.

5. Исашова, У. А., & Рахмонова, М. К. (2020). ЗНАЧЕНИЕ ПАРАЗИТАРНЫХ ЭНТОМОФАГОВ ПРИ УПРАВЛЕНИИ ЧИСЛЕННОСТЬЮ ТЛЕЙ В ОВОЩНЫХ КУЛЬТУРАХ. Актуальные проблемы современной науки, (5), 139–141.

6. Рахмонова, М. К., Хамдамов, К. К., & Абдуллаева, Г. Д. (2019). ИНТЕНСИВНЫЕ ЯБЛОНЕВЫЕ САДЫ: БИОМЕТОДЫ. Вестник науки, 1(12), 252–256.